

EMLÉKBESZÉDEK AZ MTA ELHUNYT TAGJAI FELETT

Vizkelety András

TARNAI ANDOR

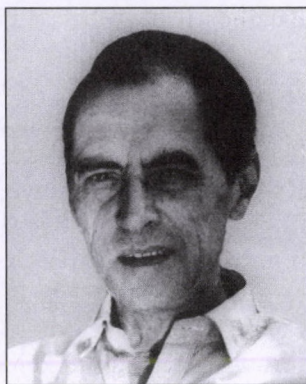
(1925–1994)

Elhangzott: 2000. október 30.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST • 2001

TARNAI ANDOR

(1925–1994)

Tekintetes Akadémia! Engedjék meg, hogy emlékbeszédemet Tarnai Andor levelező tag fölött azzal a szokatlanul tradicionálisan csengő megszólítással kezdjem, amellyel ő kezdte székfoglaló előadását. Ebben a megszólításban ugyanis kifejezést nyert valami, ami Tarnai Andorra, emberi és tudósi magatartására jellemző volt: egyfajta gondosan megválogatott hagyománytisztelet.

Mihalik Andor gyulai kelmefestő fia, a család 1943-ban változtatta nevét Tarnaira, 1925. augusztus 23-án született. Az 1949-ben kötelező vagyonnysílatkozat szerint szülei műhellyel, üzlethelyiséggel, a családi ház egyhatodával és 5 hold föld egyhatodával rendelkeztek. Ebből a családi és alföldi kisvárosi környezetből került ki Tarnai Andor, amikor 1935-ben, négy elemi elvégzése után az egri ciszterci gimnázium tanulója lett, ahol 1943-ban érettségizett.

Magyar irodalomból írt érettségi dolgozata megmaradt, a két lehető tétel közül a *Nagy magyar tanítómesterek lábánál ülök* címűt választotta. Nem írókat, történelmi személyiségeket nevez meg a dolgozat: Szent Istvánt, III. Bélát és Széchenyi Istvánt, ők vették észre, mi „a nemzet szempontjából korról korra a feladat: az ország európai helyének megkeresése”. Nem volt éppen divatos eszme 1943-ban az Európa-gondolat hangsúlyozása. A dolgozat bírálata kiemeli a kitűnő szerkesztőkészséget és a dikció gördülékeny stílusát.

Tarnai Andor 1943 szeptemberében immatrikulált a Pázmány Péter Tudományegyetem latin–magyar szakán, és felvételt nyert az Eötvös Collegiumba. Egyetemi leckeönyvében kiváló tudósok és tanárok aláírásai sorjáznak: latin szakból Huszti József, Alföldi András, de a görögből is érettségizett Tarnai Andor Moravcsik Gyulát is hallgatta több szemeszteren keresztül. Magyar szakon Horváth János, Alszegehy Zsolt, Pais Dezső, Zsirai Miklós tanították.

Különösen nagy hatást Horváth János gyakorolt rá: mestere alapkönyvének *A magyar irodalmi műveltség kezdeteinek* 1988-ban megjelent reprintjét Tarnai Andor készítette elő és látta el méltató és továbbtekintő bevezetéssel.

Az Eötvös Collegiumban a kommunista gleichschaltolás előtti utolsó nagy hallgatói generáció nevelkedett és képződött ekkor, az utolsó években Keresztury Dezső irányításával. A Collegium klasszikusan liberális, mentális és humánus-erkölcsi értékeket egyaránt megbecsülő és fejlesztő légköre, valamint a volt kollégista társaival vállalt szolidaritás végigkísérte Tarnai Andort egész életében. Az ezekkel az évekkel foglalkozó kollégista-visszaemlékezések és a régi kollégium utolsó éveit elemző irodalom mint némileg visszahúzódozó, rezervált, de a döntő kérdésekben mindig mint a Collegium személyi és szellemi integritása mellett voksoló kollégáról emlékeznek meg Tarnairól.

A kollégiumi magyar irodalmi szemináriumokon kezdődött a Collegium tanárával, majd az egész kollégiumi coetus igazgatójával, Keresztury Dezsővel való szoros szakmai együttműködése és barátsága, amelynek első közös vállalkozása a Batsányi-életmű kritikai kiadása lett. Ezzel Tarnai Andor egy életre eljegyezte magát a textológiával, aminek az Akadémia Textológiai Munkabizottsága, amit évekig vezetett, és egy sor oeuvre-kiadás látta hasznát, amelyekben mint kiadó vagy sorozatszerkesztő közreműködött.

Még egy döntő eseményről kell megemlékeznünk az egyetemi tanulmányok idejéből, az 1947-ben elnyert két hónapos bécsi ösztöndíjról, ami a korai magyar irodalomnak és tudományos életnek a német nyelvterület felé való kapcsolataira terelte a fiatalember figyelmét. A németből is kiváló érettségi dolgozatot író Tarnai ettől válik igazán a régi magyar értelmiségre jellemző háromnyelvű, magyarul, latinul, németül író, olvasó, beszélő literátorrá. Ez teszi őt majd később alkalmassá és érdekeltté a bécsi és berlini vendégprofesszorságra.

A latin–magyar szakos tanári diploma megszerzése (1948) után rövid ideig korrektor volt a Szikra Könyvkiadónál, majd 1949 őszén az Országos Széchényi Könyvtárban – először önkéntes gyakornokként – nyert alkalmazást. A Könyvtár ekkori főigazgatója, Varjas Béla a régi magyar irodalom kiváló ismerője és editora volt, aki egy ideig tudományos titkárként maga mellé vette Tarnai Andort. Ebből az időből származik ismeretsége és szakmai kapcsolata Szauder Józseffel, aki 1950-ig a Kézirattár munkatársa volt. Tarnai maga is hamarosan a Kézirattárba nyert beosztást, ő és Windisch Éva dolgozták fel az 1950-ben felosztatott és lefoglalt szerzetesházak könyvtárainak az OSZK-ba került kéziratait, majd megszervezték és irányították az újkori latin kötetes kéziratok rekatalogizálásának munkálatait. Ekkor már Keresztury Dezső, aki kultuszminiszterként kommunista parancsszóra nem volt hajlandó végrehajtani az iskolák államosítását, szintén a Könyvtár alkalmazottja volt.

Ebben a szellemi légkörben és ebben a munkakörben vált Tarnai Andor a kora újkori és felvilágosodás kori többnyelvű hazai magyar irodalom kiváló ismerőjévé. Munkája során áttekintést nyert a primer forrásanyag fölött, feldolgozta vagy legalább megismerte számos korai magyar literátor hagyatékát, levelezését, kapcsolatrendszerét, alkotói és tudományszervező munkásságát. De kapcsolatba került itt, a Kézirattár és a Régi és Ritka Nyomtatványok Tárának közös Kutatójában, a magyar irodalom és írásbeliség forrásainak feltárásával foglalkozó, nála idősebb és vele egykorú tudósgenerációval, valamint az idelátogató külföldi szakemberekkel.

Tarnai Andornak a Könyvtár e két gyűjteményéhez fűződő köldökzinórja soha nem szakadt meg, élete utolsó hónapjaiban is eljárt az OSZK-ba és a többi nagy tudományos könyvtárba: olvasta, maga és tanítványai számára másoltatta, feldolgozásra, kiadásra előkészítette és előkészíttette, tanulmányaihoz, köteteihez felhasználta az itt megismert forrásanyagot.

A mesterei által adott indíttatáson kívül a kéziratári feltáró munka, az állandó forrásközelség adta meg feltehetőleg irodalomtudományi munkásságának és a tanítványai felé közvetített tudományos elvárásnak alapvető jegyeit: a lehető teljes forrásanyag igényes, komplex feltárását, a filológiai és művelődéstörténeti tények tisztelétét.

Széchenyi könyvtári évei alatt megjelent műveinek középpontjában a már említett, Keresztury Dezsővel közösen gondozott kritikai Batsányi-kiadás állt, amelynek 4 kötete 1953 és 1967 között jelent meg. Az előkészítő munkák termékeként ugyancsak mesterével írt 1952-ben egy nagy társszerzős tanulmányt az Irodalomtörténeti Közleményekbe *Batsányi és Baróti Szabó* címmel, majd Baróti Dezsővel közösen egy másikat Batsányi autográf széljegyzetetekkel ellátott könyveiről a Magyar Könyvszemlében. E két folyóirat, az Irodalomtörténeti Közlemények és a Magyar Könyvszemle, azóta is, Tarnai Andor haláláig, tanulmányait befogadó, közreadó orgánuma lett, mindkettő szerkesztőbizottságának is hosszú évekig tagja volt.

Még két korai, a Széchenyi könyvtári évek alatt megjelent tanulmány jelezte Tarnai érdeklődésének egy másik fő vonulatát: az egyik a magyar irodalomtörténet-írás és filológia egyik megalapozójának, Bél Mátyásnak ismeretlen műveit mutatta be, a másik Fischer Mátyás első magyar folyóirattervével foglalkozott. Mindkét témakörrel, a hazai irodalomtörténet-írás és kritika történetével, valamint a magyar tudományos élet korai szerveződésével, sajtóorgánumainak létrehozásával, tanítványai, volt fiatal munkatársai a mai napig foglalkoznak.

Az 1956. októberi forradalom Tarnai Andort a Széchenyi Könyvtárban találta. 1957 tavaszán, nyarán megkezdődött a kommunista diktatúra kultúrpolitikáját kritizáló, a forradalom eszméi mellett kiálló munkatársak elbocsátása. Végrehajtására új főigazgató-helyettest és kormánybiztost nevezett ki a

Kádár-kormány a Könyvtár élére. Varjas Bélát azonnal eltávolították. Tarnai Andor a maga filológus módján vállalt szolidaritást elbocsátott munkatársai-val. Már magam is, mint a Kézirattár ösztöndíjas alkalmazottja, részt vettem 1957 őszén azon a vérfagyasztó „összdolgozói értekezleten”, amelyen Tarnai Andor csaknem egyórás hozzászólásában ízekre szedte az új vezetőség évi jelentését, kimutatva a fogalmazás pongyolaságait, logikai következetlenségeit, nyelvi és helyesírási hibáit. Osztályértekezletekre, amelyeken az új vezetőség képviselője is megjelent, egyszerűen nem ment be a Széchényi-terembe, tüntetőleg ülve maradt íróasztalánál.

Ekkor persze már mindnyájan sejtettük, hogy hamarosan megválnak a Könyvtártól. 1958-tól az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa lett, amely Intézet hamarosan Varjas Bélát is befogadta. Ezzel Tarnai Andor tudományos pályájában új korszak vette kezdetét. Két rendkívül fontos, a továbbiakban meghatározó baráti-munkatársi kapcsolat kialakulását, elmélyülését jelentették az intézeti évek: a Szauder Józseffel és Klaniczay Tiborral való kapcsolatot.

Tarnai első intézeti éveiben főleg Szauderral dolgozott együtt a 18. századi osztályon. Ekkor készült a magyar irodalomtörténeti kézikönyv, a „Spenót”. Az 1600–1772-i , majd az 1772–1849-i évek irodalmát feldolgozó két kötet (megjelentek 1964-ben, illetve 1965-ben) 28 fejezetét írta Tarnai, mintegy másfélszáz oldal terjedelemben. Ezzel a munkásságával szerezte meg 1966-ban a kandidátusi fokozatot.

Az itt feldolgozott fejezetek között szerepelnek olyan témák, mint *Egyháztörténet és historia litteraria*, *Hon- és államismereti irodalom*, *Ismeretterjesztő irodalom*, *Tudományos irodalom*, amelyek eddig is vonzották Tarnai érdeklődését, és amelyeknek forrásbázisának feltárására a későbbiek során elnyert pályázati támogatások segítségével tanítványait és fiatal munkatársait irányította.

Egy nagyobb lélegzetű tanulmányban és egy kismonográfiában folytatta a „Spenót”-ban érintett témákat. Az ItK-ban 1971-ben megjelent nagy tanulmányára gondolok, *A magyarországi irodalomtörténet-írás megindulásáról* címűre és az *Extra Hungariam non est vita...* kötetre (1969), amelyben a nemzeti tudat, a nyelv és az írásbeli kultúrtörökvések összefüggését vizsgálta elsősorban a 18. században, de gyökereit már a 16. században kimutatta.

Mig az irodalomtörténeti kézikönyv ezen fejezetein dolgozott, tette első látogatását Berlinben a Humboldt Egyetem Magyar Tanszékén, amely bizonyos értelemben az 1916-ban alapított Berliini Magyar Tudományos Intézet szellemi utóda is volt, az Intézet első igazgatója, Gragger Róbert alapította meg a berliini hungarológiát. Keresztury Dezső is éveket töltött itt a '30-as években. A berliini magyarok emlékkönyve, amelyet 1842-ben fektetett föl a berliini magyar diáktársaság, és amely funkcióját tekintve 1917 óta vendégkönyv lett, az 1394-es számmal őrzi Tarnai Andor 1963-as bejegyzését.

Ekkor mérte fel a halle-witembergi magyar gyűjtemény gazdag kéziratos és alkalmi nyomtatványanyagát, amely 1921-ben tartós letétként Berlinbe került. Ennek egyik gyümölcse Kárpáti Pállal és Szentiványi Bélával közösen írt tanulmánya Rotarides Mihály emlékkönyvéről, amely 1965-ben jelent meg Berlinben. Több szakdolgozati és disszertációs téma került ki ebből a gyűjteményből Tarnai irányításával.

A '70-es évek elején, Szauder József római vendégtanársága idején, vette át Tarnai Andor az Intézet 18. századi osztályának vezetését, majd a kritika-történeti témacsoport irányítását. A vállalkozás koncepcióját 1971-ben mutatta be a Magyar Tudományban. A kritika terminus ebben az értelemben talán „irodalmi gondolkodás”-nak adható vissza, amint ez Tarnai középkori kritikátörténeti monográfiájának is alcíme lett. A *kritika* szó nálunk a közkeletű használatban bírálatot jelent, a francia *critique*, az angol *criticism* azonban olyan fogalmak, eszmék, rendszerek meglétét, illetve vizsgálatát jelenti, amelyek az irodalmi műven ábrázolt valósággal foglalkoznak, és „a voltaképeni irodalom [...] fölött egy második közeget, teoretikus szférát alkotnak” (581. o.). Természetesen az „irodalom” is, amelyhez ez a teoretikus szféra kapcsolódik, nem a belletrisztikát, hanem a vizsgált korszak egész literatúráját, a hivatalos iratokon kívüli teljes írásbeliséget jelenti. Tarnai ekkor már javában dolgozott is az általa szerkesztett *Irodalomtudomány és kritika* sorozat első kötetén, amely 1976-ban már készen állt, de a magyar tudományos könyvkiadás szokásos úzusában is szokatlanul nagy késéssel, 1984-ben jelent meg *A magyar nyelvet írni kezdik* címmel, amelynek méltatására röviden még visszatérnék. E kötet kéziratával szerzi meg Tarnai 1981-ben a tudományok doktora fokozatot.

Tarnai Andor e kötet kéziratának elkészülte után kapcsolódott be intenzívebben, hogy úgy mondjam, „főhivatásszerűen” az egyetemi oktatásba, mégpedig először külföldön. 1975-ben kapott meghívást a bécsi egyetemen egy évvel azelőtt létesített Magyar Irodalomtudományi Tanszék vezetésére. Három tanéven keresztül, 1978-ig látta el vendégprofesszorként a tanszék-vezetői feladatot. Az új tanszék kezdetben gyatrán volt ellátva mind a helységeket, mind pedig a tudományos infrastruktúrát illetően. Tarnainak a rá jellemző, Magyarország legnagyobb hungarika-könyvtárában kifejlődött irodalomtudósi habitusa persze elképzelhetetlennek tartotta a könyvtár-háttér nélküli tanszéket, és ekkor nagy energiával és eddig – *sit venia verbo* – róla fel sem tételezett gyakorlati érzékkel látott hozzá a könyvtár felépítéséhez. Akkori kedves tanítványával, későbbi kollégájával, Deréky Pállal hazai könyvbeszerző utakra indult, és a Könyvelosztó pincéiből, a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat visszamaradt köteteiből, kiadói remittendákból, könyvtárak fölös példány-készleteiből válogatva százszámra vitték, küldték a könyveket Ausztriába. Amikor Tarnai végleg hazatért ausztriai missziójából, mintegy

ezer kötet kézikönyvvvel és forráskiadással, valamint ötszáz kötetnyi szakirodalommal rendelkezett a Tanszék.

Sokan persze nem vették fel Bécsben a magyar szakot, hallgatói általában külföldi magyar származású, vagy már külföldön nevelkedett magyar történészek, szlavisták, germanisták, romanisták voltak. A tanrend szabott volt, három év alatt végig kellett tanítani a magyar irodalmat az ősköltészettől a második világháborúig. Tarnai azonban módot talált arra, hogy bevezesse hallgatóit a tudományos kutatómunka, forráshasználat, forráskritika, újkori paleográfia elméleti kérdéseibe és gyakorlatába. Két volt tanítványa, Derék Pál és Seidler Andrea, ma a Tanszék oktatója, az avantgárd irodalom, illetve a 18. századi többnyelvű magyarországi *historia litteraria* kutatója.

Bécs más szempontból is fontos állomás volt Tarnai Andor életében: kapcsolatba került egy sor osztrák tudóssal, egyetemi oktatóval, közöttük Werner Welziggel, az Osztrák Tudományos Akadémia jelenlegi elnökével, aki akkor a barokk kori prédikációirodalom kutatására indított Ausztriában egy projektet, ami bizonyára szerepet játszhatott Tarnai későbbi pályázatában, amelyet a 16–18. századi halotti beszédek történeti és irodalomszociológiai vonatkozásainak feltárására kezdeményezett. Ekkor ismerkedett meg Herbert Seidlerrel is, a Magyar és az Osztrák Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Vegyesbizottságának osztrák elnökével, a magyar elnöki tiszte ekkor Tarnai volt tanára, Keresztury Dezső látta el. Tarnai bekapcsolódott a Vegyesbizottság munkájába, melynek haláláig tagja volt. A Bizottság által kiadott két tanulmánykötet tervezésében, szerkesztésében, megírásában vállalt aktív szerepet, az egyik, a *Laurus austriaco-hungarica* a Buda török uralom alóli felszabadítását kísérő alkalmi költészettel, a másik az *Ex libris et manuscriptis* című kötet, ausztriai hungarika- és magyarországi ausztriakaforrások számbavételével foglalkozott. Ebből az időből származik szakmai kapcsolata és barátsága Csáky Móric gráci egyetemi tanárral, Akadémiánk külső tagjával, aki ma a Vegyesbizottság osztrák elnöke.

Ausztriából Tarnai mint az Irodalomtudományi Intézet főosztályvezetője tért vissza, és tovább szervezte, irányította a kritikátörténeti csoport munkáját. Ekkor kapcsolódott be intenzívebben az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén az oktatásba, elnyerte a Tanszékre kiírt egyetemi tanári pályázatot, majd 1980-ban a nyugdíjba vonuló Tolnai Gábor tanszékvezetőnek javasolta. A Kari Tanács 1980. október 16-án ellenszavazat nélkül – ami már akkor is ritkaság volt – hagyta jóvá Tarnai Andor tanszékvezetői kinevezését.

Az új tanszékvezető az oktatási feladatokon kívül fő feladatának tartotta a Tanszékhez kapcsolódó tudományos tervek indítását és ezek végrehajtásába, előzetes speciális képzés után, a hallgatók bevonását. Mindjárt a tanév mások fél évében beadta a halotti beszédek vizsgálatára vonatkozó, már említett pályázatát, amelynek megvalósításában az MTA Történettudományi Intéze-

tének és az Országos Széchényi Könyvtárnak munkatársai is részt vettek. A vállalkozásnak, amelyhez hasonló még nem kíséreltek meg Magyarországon, az volt a célja, hogy az irodalmi hatás olyan területének ismeretéhez járuljon hozzá, amelyben kézzelfoghatóvá válik az irodalom és a közönség viszonya. A halotti beszédek, amint Tarnai pályázata tervezetében kifejtette, egy szűk, a szerző által megcélzott közönség igényeit szem előtt tartva készültek és hangzottak el, ezért kiváltképpen alkalmasak e réteg társadalmi elvárásainak, gondolkodásmódjának, szokásrendszerének, önstilizálásának megismerésére. A tervbe vett feldolgozás Tarnai koncepciója szerint a Magyarországon 1780 előtt megjelent minden magyar, latin, német, szlovák halotti beszédre vonatkozott.

Tarnai és a közreműködő Péter Katalin egyéves speciálkollégiumot szervezett a végzős hallgatók, a pályakezdő diplomások, az általuk vezetett aspiránsok számára, így ez az oktatási forma hamarosan műhelyé alakult át. Ebből a műhelyből indult ki egy gyűjteményes kötet a 17. századi magyar nyelvű halotti beszédekből Kecskeméti Gábor és Nováky Hajnalka kiadásában (megjelent 1988-ban), valamint Kecskeméti kandidátusi disszertációja, amelynek bővített változata *A régi magyar halotti beszéd eszméletörténeti helyzete* címmel jelent meg 1998-ban.

A tanszéken kezdeményezett másik jelentős tudományos projekt a magyarországi tudóslevelezések összegyűjtését és kiadását tűzte ki céljául. Ez a terv Tarnait Széchényi könyvtári éve óta foglalkoztatta. A tervben szerepelt és nagyrészt el is készült Benkő József, Weszprémi István leveleinek kiadása, Cornides Dániel levelezése Pray Györggyel és Szarka Jánossal, Schedius Lajos, Horváth István, Bél Mátyás, Karl Gottlieb Windisch levelezése. Ugyancsak Tarnai indítására kezdte el Berlinbe került tanítványa, Kakucska Mária, Orczy Lőrinc leveleskönyvének kiadását, amelyet most készül megjelentetni az Universitas Kiadó.

Tarnai Andor ugyanis, miután az ELTE Régi Magyar Irodalmi Tanszékének munkáját az ottani régi hagyományok felvállalásával (gondolok a *Régi Magyar Prózai Emlékek* sorozatra) átszervezte, még egy külföldi misszióra vállalkozott. Első berlini útjából már megemlékeztünk. Azóta szorgalmazta a németországi hungarika-kutatást, úgy is, mint tagja, majd elnöke a magyar–NDK Hungarológiai Vegyesbizottságnak. Amikor 1990-ben Németország újraegyesítése után a Humboldt Egyetemen akkreditálták a hungarológiát, az egyetem kezdeményezésére, a magyar hatóságok egyetértésével Tarnai került vendégtanárnak a tanszék élére. Kinevezésével mindenki egyetértett, hiszen Tarnait ez évben választotta az Akadémia levelező tagjává. Nagy sikerű székfoglaló előadását Czvittinger Dávidról tartotta, aki éppen Németországban írta meg a magyar írásbeliség összefoglalását. A berlini tanszéknek és Magyarországnak egyaránt fontos volt, hogy itt is, ott is elis-

mert tudós kerüljön a tanszék élére. Tarnainak ekkor német publikációi és a wolfenbütteli reneszánsz-barokk kutatóközponttal közösen szervezett konferenciái révén jól csengő neve volt a Szövetségi Köztársaságban is. Tarnai a berlini tanszékvezetést csak átmenetinek tartotta, végül két teljes tanév (1991–92 és '92–93) lett belőle az új pályázat kiírásának elhúzódása miatt. A kötelező, kronológikus sorrendben haladó irodalomtörténeti curriculumon kívül kedvelt témáival is foglalkozott, meghirdetett foglalkozásai voltak: *Deutsch-ungarische Gelehrtenbeziehungen von der Spätrenaissance bis zum 19. Jahrhundert*; *Land-Volk-Nation in Ungarn des 17. und 18. Jahrhunderts*; *Ideen der Literatur der Aufklärung in Ungarn*. Tanított ezenkívül összehasonlító történeti metrikát is, amelynek alapjegyzetét és példatárát volt Eötvös-kollégista társa, Vekerdi József készítette el, németül. Tanítási kötelezettségein, az órákra való felkészülésen kívül – heti 8 órában tanított – Kárpáti Pál kollégájának segítségével tovább foglalkozott a volt NDK-könyvtárak hungarika-kéziratainak és korai nyomtatványainak feltáráásával.

Tarnai Andor professzori és kutatói pályájának csúcspontján jelent meg *A magyar nyelvet írni kezdik* című könyve, *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon* alcímmel, amely kétségtelenül új korszakot jelentett a régi magyarországi latin és magyar irodalomról alkotott ismereteink terén, jóllehet a könyv egyetlen új irodalmi emlék „felfedezéséről” sem számolt be, de egy irodalomelméleti szempontnak következetes alkalmazásával új megvilágításba helyezte a Mohács előtti magyar irodalmi életet és annak szövegemlékeit. E produktumokat hordozó teoretikus szféra első rendszerezési kísérlete (Tarnai nem győzte hangsúlyozni könyve „kísérlet” voltát) megfogalmazott és a feltárt szűkös anyag teljes körű felhasználásával részben választ is adott egy sor lényeges összefüggésre és kérdésre, amelyek azzal a felismeréssel függenek össze, hogy a magyar írásbeliséget hordozó literátus értelmiségi réteg műveltségi köre, e réteg produktumai, azok fennmaradásának, hatásának körülményei csak akkor mérhetők fel adekvát módon, ha tisztában vagyunk a mecénási és olvasói elvárásokkal, egy nemzet irodalmi konsumpciójának feltételeivel és adott szükségleteivel, a műveltség szóbeli és az írásbeli szférájának, a latinitásnak és az anyanyelvűségnek ezen szükségleteken alapuló kapcsolataival. Éppen ezeknek a kérdéseknek megközelítéséhez hoztak sok új adalékot és kutatási szempontot Tarnainak és tanítványainak a nemzetközi és hazai prédikációs gyakorlathoz fűződő vizsgálatai, hiszen ez a műfaj mindig a szóbeliség és az írásbeliség, valamint a latinitás és az anyanyelvűség határmezsgyéjén élt. Tarnai találónan megfogalmazott terminusa szerint a prédikáció „nyílt szöveg” volt, szemben például a liturgikus vagy bibliai szövegek „zárt” voltával. Ez az anyanyelvű szövegtípus, a liturgiába ágyazott *Halotti beszéd* kivételével, azért találta meg olyan sokára a pergamenthez vezető utat, fogalmazta meg Tarnai, mert közvetítésük az „irodal-

mi tolmácsolás” segítségével hosszú ideig szóban történt, amire első írott szövegemlékeink nyelvi, stiláris érettségéből lehet következtetni.

Tarnai könyve nem könnyű olvasmány, továbbgondolkodásra serkent ma is. Az értekező szöveg mögé egyharmad résznyi jegyzet csatlakozik, amelyek nemcsak irodalmi hivatkozások, hanem tele vannak a magyar középkori írásbeliség kutatásának fehér foltjaira való utalásokkal.

Hazai és külföldi hallgatóinak tanúsága szerint ilyen jellegűek voltak Tarnai egyetemi előadásai is. Nem voltak „izgalmasak” a szokványos értelembe, a kutatói nyomra vezetés és nyomon követés metodikai izgalmaiban azonban az erre fogékony hallgatók értékelték. A professzor egyéniségétől semmi sem állt távolabb, mint a „közönségsiker” keresése. A mai divatos terminológiával: nem tudta, de nem is akarta magát „jól eladni”. Nem emlékszem arra, hogy valaha is láthattuk volna őt a televízió képernyőjén. Sok tudományos konferencia szervezésében vett részt itthon és külföldön, de mindig ódzkodott az elnökléstől.

Tekintetes Akadémia, ezzel – azt hiszem – elértem ahhoz a ponthoz, ahol talán minden emlékezésed elmondójának éreznie kell e műfaj elégtelenségét. Azt, hogy valami lényeges kimaradt. A tudományos teljesítmények, az új, termékenynek bizonyult szempontokból kiinduló projektek, iskolateremtő oktatási témák és módszerek, egy kutatói és professzori élet állomásai mögött ott állt Tarnai Bandi tartózkodó, de megnyerő egyénisége. Hiányzott belőle minden póz, soha nem volt politikai párt tagja, tudományos pályafutását soha nem akarta „funkciókkal” megtámogatni. A vállalt feladatokat magán és munkatársain becsületesen, következetesen behajtotta. Személyes kapcsolatok teremtésében is visszafogott volt, kezdetben szinte elutasító.

Amikor 1957 nyarán első szolgálati napomat megkezdtem a Széchényi Könyvtár Kézirattárában, nem vittem be magammal jegyzetelni való füzetet vagy papírt. Tarnai Andor tudományos munkatárs tárolta a „fogyóeszközöket”. Kérésemre íróasztala egyik fiókjából két ujjával kicsippentett három papírlapot, és „fogja, gólya!” szavakkal átnyújtotta. Később barátjává fogadott. Az utolsó időkig, amikor hetente egyszer, az intézeti napon eljött a Ménesi útra, bejött a „Fragmenta codicum” kutatócsoport szobájába, elszívott egy cigarettát, megivott egy csésze teát (cukor nélkül), és a maga fanyar módján, amibe az évek folyamán már egy-egy csepp keserűség is vegyült, kommentálta az egyetem és a szakma helyzetét, eseményeit. Tanítványai körében is nehezen melegegett föl, de akit szakmailag és emberileg becsült, azt szinte fiának fogadta. Felesége, Éva asszony adta meg hozzá a közvetlen, vendégszerető légkört az Attila utcai lakásban vagy később a Balaton-felvidéki házban, amely „Tusculumot”-ot Éva asszony teremtett meg neki, ahová Tarnai Andor, ha tehetett, egyre szívesebben visszavonult. Ott van sírja is, a lovasi temetőben, e szelíden dombos, de a dombról is messze tekintő, igazi pannon táj ölen.